

TARİHTE ve GÜNÜMÜZDE SELEFİLİK

Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı
08-10 Kasım 2013

Topkapı Eresin Hotel, İstanbul

İstanbul 2014

SELEFİYE ve TASAVVUF

Süleyman ULUDAĞ*

Ümmetin 70 küsur fırkaya ayrılacağından bahseden hadiste, bunlardan sadece bir tanesinin kurtuluşa ereceği, bunun da Hz. Peygamber ve Sahâbesinin yolundan yürüyenler olduğu belirtilir.¹ Bu hadisin sıhhati tartışmalı olsa da tarihî bir gelişimi yansıtmamasından başka, birçok âlimin hidâyet-dalâlet, helâk-necât meselesine bakışını etkilemiş olması bakından önem taşır. Ayrıca bu hadise dayanarak her fırka ve mezhep kurtuluşa eren fırkanın (fırka-i nâciye) kendisi olduğunu, diğerlerinin ise mahv ve helâk olduklarını iddia etmiştir.

Selef mezhebinde olanlar her vesileyle Hz. Peygamber ve Sahâbesinin, hatta Tâbiîn ve Etbau't-Tâbiîn'in yolunda olduklarını vurguladıklarından, bu yola "selef mezhebi" denilmiştir. Bu yolu tutanlara "Eseriye" denilmesinin sebebi de nakle ve rivayetlere olan bağlılıklarıdır. Bunlar bazen kendilerin Ehl-i hadis olarak da tarif ederler.

Cehmiyye ve Mu'tezile Allah'ın sıfatlarını ve bazı âyetleri farklı ve yeni bir şekilde te'vil ettiklerinden, onlara "Nüfât-Muattıla" denilmiştir. Bu tür yeni yorumları reddedip nass ve lafızların zâhiri manalarına bağlı kaldıklarından selef yolunu tutanlara "İsbâtiye-Sifâtiye" adı da verilmiştir. Bütün bunlar Selefiyye dediğimiz zümrenin Hz. Peygamber ve sahâbe döneminde, daha kapsamlı bir ifadeyle en hayırlı nesiller sayılan ilk üç nesil döneminde yaşanmış olan dinî-İslâmî hayata ne kadar sıkı bir şekilde bağlı olduklarını,

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı,

¹ Ebû, Davud, Sünnet 1; Tirmizî, İman 18; İbn Mâce, Fiten, 17; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I, s. 309.

dinle ilgili yeni tefsir, izah ve tahlillere çoğu zaman bid'at veya dalalet, hatta bazen da tahrif ve küfür deyip karşı çıktıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bu mezhebin gelenekçi (traditionalist) yönü dikkate alınca, bunların İslâm'daki yeni gelişmelere, yorumlara, fikrî akımlara, bu arada zühd ve tasavvuf hareketine nasıl bakacaklarını tahmin etmek zor değildir.

İmam Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail'e (ölm. 324/936) nisbet edilen Eş'ariye ve Muhammed b. Muhammed'e (ölm. 333/944) nisbet edilen Mâtürîdî'ye mezhepleri ortaya çıkıp kelâm mezhebi niteliğine bürünmeden evvel İslâm geleneğine bağlı bulunan ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat denilen mezhebe mensup olan bütün Müslümanlar Selef mezhebi üzere idiler. Aslında İmam Eş'arî de ve İmam Mâtürîdî de Selef mezhebinden olduklarını ifade etmekteydiler. Bu bakımdan genel anlamda Selef mezhebi deyimi Matüridilik ve Eş'ariler de dâhil olmak üzere bütün Ehl-i Sünnet'i, özel anlamda ise sözü edilen iki mezhep teşekkül etmeden evvelki gelenekçi Müslümanlar ile daha sonra Selef veya Ehl-i Hadis adı altında varlıklarını bugüne kadar devam ettiren, hiçbir zaman kendilerini Eş'arî veya Matürîdî saymayan zümreleri de kapsar. Tıpkı Selef (çoğulu Eslâf) gibi sünnet de âdete ve geleneğe işaret eder. Bu bakımdan Selefiler, kendilerini Ehl-i Sünnet olarak da tanımlarlar.

Selefe Göre Tasavvuf:

Eğer tasavvuf İslâm'ın amel, ibadet, taat, takva, ahlâk ve edep boyutunun yanı sıra Allah Rasûlü'nün vahiy alırken yaşadığı manevî haller, Rabbına ibadet veya dua ederken veyahut sahâbesine vaaz ve nasihat ederken yaşadığı derin ve yoğun hisler ve vecd (coşku) halleri ve bütün bunların cemaatine farklı şekillerde ve derecede yansımaları kastediliyorsa söz konusu hususların İslâm'ın özünü ve ruhunu teşkil ettiği açıktır. Zira tasavvuf, müminin Rabbiyle kurduğu ruhî ve derûnî ilişki (irtibat, ittisâl) anlamında İslâm'daki manevî hayatın adıdır. Baştan beri İslâm'da adı konulmamış bir tasavvuf vardır. Tasavvuf, söz konusu manevî ve ruhanî hayata sonradan verilen isimden ibarettir. Daha evvel bu husus ihsân, takvâ, zühd, ihlâs, huşû', Allah korkusu, Allah sevgisi gibi kelimelerle ifade ediliyordu. Tasavvuf gibi diğer İslâmî ilimlere de tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve kelâm gibi isimler sonradan verilmişti. Kur'ân ve sünnette iç içe ve bir arada bulunan çeşitli

mesele ve mevzulara ait bilgilerin zamanla farklılaşmaları, ayrışmaları ve bir ilim dalı haline gelmeleri tabii bir gelişmenin kaçınılmaz sonucudur.

Selefe Göre Tasavvufun Değeri:

Selef mezhebinde olanların Tasavvufa biçtikleri değer, tasavvufun gelişmesine ve çeşitli dönemlerde aldığı değişik şekillere bağlı olarak farklılık gösterir. İlk dönemlerde tasavvuf hareketi ve adı mevcut olmadığından selefin tasavvufu benimsemesi veya ona karşı çıkması söz konusu değildir. İslâm'ın özü ve ruhu diye tarif ettiğimiz Kur'ân ve Peygamber'in hayatındaki tasavvuf, yani derin ve yoğun manevî hayat zaten bütün müminler tarafından can u gönülden benimsendiğinden bu konuda herhangi bir tartışma söz konusu değildir. Ancak Abdullah b. Amr, Ebû Derda, Abdullah b. Ömer ve Ebû Zer Gıfârî (r. anhum) gibi ibadet ve zühd hayatında aşırı giden bazı müminlerin Hz. Peygamber tarafından uyarıldığı ve dinde aşırılığın tasvip edilmediği bilinmektedir. Aşırı temayüllere sahip bu nevi müminler sonraki dönemlerde de nisbeten daha sıkça görülmüştür. Bununla beraber bütün İslâmî kesimlerde âbidler, nâsikler, kurrâ ve zâhidler yani takvâ sahibi sâlih müminler ve dindarlar daima saygı görmüşlerdir.

Selef ya da Ehl-i Sünnet adı verilen ilk dindar Müslümanların âlimleri ilk zamanlarda Cehm b. Safvan'a (ölm.128/745) nisbet edilen Cehmiyye ve Mu'tezile'nin bid'at olarak gördükleri görüşlerine reddiyeler yazmışlardır. İbn Saîd el-Küllâb (ölm.240/854), Hâris el-Muhasibî (ölm.243/857), Ebu'l-Abbâs el-Kalânîsi (ölm.355/965), Cehmiyye, Kaderiyye ve Mu'tezile mezheplerine reddiyeler yazan, dolayısıyla Eş'arîliğe ve Matürîdiliğe zemin hazırlayan selef âlimleridir.

A. S. en-Neşâr, ile, A. et-Tâlibî tarafından yayınlanan Ahmed b. Hanbel'in *Kitabü'r-red ale'z-zenâdika ve'l-Cehmiyye*, Ebû Abdullah el-Buhârî'nin *Halku ef'âli'l-İbâd*, İbn Kuteybe'nin *el-İhtilaf fi'l-lafz ve'r-red ale'c-Cehmiyye ve'l-müteşebbihe*, Dârimî'nin *er-Redd ale'c-Cehmiyye er-Red ale'l-Merîsî* isimli eserleri bahsedilen bid'at mezheplerini red için kaleme alınmıştı. (İskenderiye, 1970, *Akaidu's-Selef*). Bu dönemde selef âlimleri, zâhid ve sûfileri hedef alan tenkitler yapmamışlar, reddiyeler yazmamışlardır. Ahmed b. Hanbel'in Hâris Muhasibî'yi eleştirmesi zühd ve tasavvuf konu-

sundaki görüşlerinden dolayı değil, kelâmla meşgul olması sebebiyle idi. Ebû Zürâ ise (ölm. 281/894) onun tasavvufî fikirlerini eleştirmişti.² Sâlimiyye fırkasının önderi sayılan Ebû Abdullah el-Basrî ile Muhammed b. Fadl el-Belhî (ölm. 319/931) aynı sebepten dolayı tenkit edilmişlerdi, sûfî oldukları için değil.

Tasavvuf hareketi II/VIII. asrın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlamış III/IX. asırda yaygınlaşmıştı. Bundan sonra selef âlimleri özellikle fıkıhçılar sûfîleri eleştirmeye başladılar. Tusî, kâfir ve zındık olmakla suçlanan sûfîler hakkında bilgi verir ve sûfîlere haksızlık yapıldığını belirtir.³ Zındık ve mülhid olduğu gerekçesiyle Hüseyin b. Mansur el-Hallâc (ölm.309/921) idam edilmişti.⁴

Bu dönemde Seleflerden başka bir kısım fıkıh ve kelâm âlimleri de bazı mutasavvıfları eleştirmişlerdir.

“İslâm’da zühd var ama tasavvuf yoktur”, diyenler bunun sebebi olarak zühdün kabul gördüğünü ve eleştirilmediğini, halbuki tasavvufun tartışma konusu olduğunu ileri sürerler. Bu görüşte doğruluk payı vardır. Zira Ehl-i Sünnet ve Seleflerden başka Mu‘tezile, Haricîler ve Şi‘a da zühd kavramına sahip çıkmıştır. Fakat tıpkı tasavvufun aşırı şekilleri gibi zühdün aşırı şekilleri de daima eleştirilmiştir. Nitekim mutasavvıfları kıyasıya eleştiren İbnü’l-Cevzî, *Telbîsu İblîs’in* (Kahire, 1368) 9. bölümünü zâhid ve âbidlerin eleştirisine ayırmıştır (s. 145-155). Diğer yandan aynı zat, Ebû Nuaym’ın *Hilyetü’l-Evliyâ’sını* Sıfatü’s-Saffe isimli eserinde kısaltmış ve daha faydalı hale getirmiştir. Çizgi dışı/marjinal (heretik, rafizî) mutasavvıflar gibi aynı durumdaki zâhidler ve zühd de daima eleştirilmiştir. Bununla beraber Selefler zühdü kabul ve zâhidlere medh u sena ederken genellikle tasavvufa ve sûfîlere mesafeli durmayı tercih ederler. İlk iki asırda zühd tasavvufun özünü içeriyordu. Sonradan bu öz gelişti, ibadete ve zühde dayanan tevhid, keşf ve marifet ağırlıklı bir hareket haline gelince tasavvuf adını aldı. Ve bu

² Zehebi, *Siyeru a’lami’n-nübela*, XIII, s. 311.

³ Ebu Nasr es-Serrâc et-Tusî, *el-Luma*, Kahire 1960, s. 492-515.

⁴ Suçlanan ve cezalandırılan sûfîler için bkz. Şa’rânî, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Kahire 1954, I, s. 5-17.

sefer de zühd tasavvufun başlangıcı ve parçası haline geldi. Tasavvuf zühdden fazla bir şeydir, zühd tasavvufun başlangıcıdır, diyenler bunu kastediler.⁵ Bununla beraber tasavvuftan bağımsız olarak zühde Selefler, Mu'tezile, Hariciler, Şi'iler ve fakihler üstün bir dini diğer olarak daima rağbet göstermişlerdir.

14 asırlık bir tarihi bulunan Selefiye mezhebi mütecanis ve yekpare bir mezhep değildir, birçok kolları ve şekilleri mevcuttur.⁶ Dolayısıyla zaman ve mekân itibariyle çeşitli coğrafyalarda ve toplumlarda selef mezhebinin çeşitli şekilleri ortaya çıkmıştır.

Tasavvufa bakış itibariyle Selefler iki kısımdır. Bir kısmı tasavvufu iyi ayırır. Mutedil olan kısmını kabul eder, aşırı (Gâfi) kısmını reddederler. İbn Teymiyye ve sadık izleyicisi İbn Kayyim bu kısma dahildirler. Hatta bunların kendilerine özgü bir tasavvufu da mevcuttur. Özel anlamda bunlara da sûfi denilebilir. Diğer kısmı Şi'ilerin de mutasavvıfların da mutedili olmaz, hepsi aşırı ve çizgi dışıdır, derler ve tasavvufu kökten reddederler. İhsan İlahi Zâhir, *Tasavvuf el-menşe ve'l-masâdır*'da (Lahor, 1986); Abdurrahman Vekil, *el-Fikru's-sûfi fi'd-dâri'l-kitab ve sünnef*'te (Kuveyt, 1984); Muhammed F. Şafaka, *et-Tasavvuf beyne'l-hak ve'l-halk*'ta (Daru's-Selefiyye 1983); *Et-Tasavvufu'l-İslâmî beyne'd-din ve'l-felsefe* (Kahire 1975); Nâdir En-Nasrî, *et-Tasavvufu'l-İslâmî* (Beyrut 1960) ve Takiyyuddin el-Hilâlî, *el-Hediyyetü'l-hâdiyye ile't-Tarikati't-Ticâniyye* isimli eserlerinde bu görüşü savunmuşlardır. Müsteşriklerin önemli bir kısmı da bu görüştedir. Bu bakımdan Seleflerin tasavvuf hakkındaki eleştirel yaklaşımları farklılık göstermektedir.

⁵ İbnül'l-Cevzî, *Telbisü İblis*, Kahire, 1368, s. 155, 159.

⁶ Gazali, *İlcâmu'l-avâm an ilmi'l-kelam*, (Kahire, 1309, I, s. 42.) isimli eserinde selefin yedi esasından bahseder. Takdis, iman-tasdik, aczi itiraf, sukût, tasarruftan kaçınmak, keff ve marifet ehline teslim. Bu esaslar selefi tanımlamaya yeter ama bu esasların farklı yorumlanmasından selef hareketinin bir çok şubeleri ortaya çıkmıştır. Seleflerin Hanbelilerden, İbn Teymiyye ve izleyicilerinden, Muhammed b. Abdülvehhâb'dan ibaret görmemek gerekir. Mehmed Birgivi ile izleyicileri Kadızâdeliler de bu grupta görmek lazımdır. Şebab, Nusra ve el-Kâide gibi militan grupları esas alarak Selefiyye'yi değerlendirmek yanlış ve sakıncalıdır.

Tasavvufun en önemli konularından olan keşf/ilham ile kerameti Selefilerin kabul ettiklerini özellikle belirtmek gerekir.

Abdülkadir Mahmud *el-Felsefetu's-sûfiyye* (Kahire, 1966) isimli eserinde tasavvuf hareketini üç ana kısma ayırır:

Birinci kısım: Selef tasavvufu, Mukatiliyye.

Mukatil b. Süleyman (ölm.150/767) Kerrâmiyye (Muhammed b. Kerrâm, (ölm.255/868), Salimiyye (Ebû Abdullah b. Sâlim (ölm.297/909) ile başlar ve İmam Mâlik (ölm.179/795) ve İmam Ahmed b. Hanbel (ölm. 241/855) ile devam eder ve Abdullah Ensârî (ölm.481/1088) ile son noktasına ulaşır. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim da selef tasavvufunun önemli simalarıdır. İbn Akil (ölm.513/1119) ve Abdülkadir Geylânî de Hanbelîdirler, dolayısıyla Selefidirler.

Daha evvel İslâm dininin “ruhu ve cevheri” diye tarif ettiğimiz tasavvufu bunlarda görmek mümkündür. Bununla beraber selefi sûfiler diğer sûfilere epey farklıdır.⁷

İkinci kısım: Sünnî sûfiler.

Zeynelabidin, Ca'fer-i Sâdık, Süyfan Sevrî, İbrahim b. Edhem, Câbir b. Hayyân, Rabiâtü'l-Adeviyye ve Hâris Muhasibî'yle başlar, Cüneyd'le devam eder, İmam Gazzâlî ile zirveye ulaşır, Şazeliye tarikatında ve M. İkbâl'de varlığını sürdürür.

Üçüncü kısım: Felsefi Tasavvuf.

Zunnûn Mısırî (ölm.245/859) ve Bazezid-i Bestami (ölm.261/874) ile başlar, Hallâc, Hakim Tirmizî, Şiblî ve Feridüddin Attar'la başlar, Sühreverdî, Halebî, Sadruddin Şirazî ile devam eder, İbn Arabî, İbn Fârız, Celaleddin Rumi, İbn Seb'in, eş-Şuşterî ve Abdülkerim Cili ile son noktaya ulaşır. İran'da irfanilik adı verilen tasavvuf felsefi tasavvufun İran versiyonudur.

⁷ Bu konuda bkz. Abdülkadir Mahmud s. 78-148, Neşşâr, Ali Sami, el-Neşevetü'l-fikri'l-felsefi'l-İslâm, Kahire 1977, I, s. 285-313, III, s. 105-216; Massignon, L. İslâm Tasavvufu, trc. Osman Türer, İstanbul 2006, s. 113-134.

Selefler, felsefi tasavvufu genellikle İslâm dışı kabul ederler, Sünnî tasavvufa bakışları ise mutedil ve yumuşak olmakla beraber bunu da eleştirmekten geri durmazlar. Bazıları bunu da reddeder. Tabiidir ki, selef tasavvufunda tarikat ve tekke yoktur, terbiye şeyhi mevcut olmadığından şeyh-mürîd ve tarikat ayinleri, ritüelleri de mevcut değildir. Esasen Selefler bu tür şeylere de karşıdrlar.

Seleflere göre Sûfliğin ve Sûflilerin Kusuru:

Daha evvel de ifade ettiğimiz gibi radikal Selefler, sûfliği de sûfleri de baştan sona hata ve kusur olarak görür ve reddederler. Mutedil ve makul olan Selefler ise, radikal Selefler gibi tasavvufun bir kısmını reddeder, ama onlardan farklı olmak üzere diğer bir kısmını kabul ve müdafaa ederler. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim, Hallâc ve benzeri sûfleri reddederken, genellikle ilk sûfleri kabul eder. Ama İbn Arabî, İbn Fârız, İbn Seb'in, İbn Berracân ve İbn Dehkân gibi Vahdet-i vücudu benimseyen mutasavvıfları şiddetle reddederler. Bir kısım kelâm ve fıkıh âlimleri de bu hususta Selefler gibi düşünürler. İbn Haldun bunlardan biridir.⁸

Burada hata ve kusur dediğimiz husus, Selefler tarafından genellikle ilhad, küfür, zındıklık, bazen de dalalet ve bid'at şeklinde algılanır. Şimdi bu tür hata ve kusurlardan bazılarını kısaca bakalım:

1. Kabir Ziyareti ve Ölülerin Ruhlarından İstimdâd:

Ünlü sûfi Ma'ruf Kerhî'den bahsedilirken, onun kabri, tecrübe edilmiş bir tiryak/devadır denilir.⁹ Duası makbuldür, kabri ile derdi olanlar deva ve şifa bulur, denilir.¹⁰ İbret almak veya kabirdeki ölüye dua etmek maksadıyla kabirlerin ziyaretini caiz gören Selefler, kabirlerde ve türbelerde medfun bulunan ve evliya/ermiş olduğuna inanılan ölülerin ruhlarında istimdadda bulunmayı onlardan meded ummayı ve Allah katında onları vasita, vesile ve

⁸ İbn Haldun, Şifau's-sail li tehzibi'l-mesail, Ankara, 1958, s. 70; İbn Haldun'un Fetvası, s. 110, Mukaddime, Tunus, 1984, s. 584-97.

⁹ Sülemî, s. 84.

¹⁰ Kuşeyri, s. 60.

şefaatchi kılmayı asla caiz görmezler. Kimi bunu putları aracı kılma gibi küfür ve şirk, kimi büyük günah olarak görür.¹¹

2. Ölülerin Ruhlarından Meded/Yardım İstemeye Karşı Olan Selefiler:

Evliyanın (ermişlerin) ya da herhangi bir müslümanın kabri üzerine türbe ve bina inşa edilmesini veya kabirlerin mermer taşlarla görkemli hale getirilmesini, türbelerdeki mermer ve ahşap sandukaların kumaşlarla süslenmesini hiçbir şekilde caiz görmezler, bunların mutlaka yıkılması ve ortadan kaldırılması gerektiğine inanırlar. (bkz. Tirmizî, *Cenaiz* 56; Müslim, *Cenaiz* 94). Onlara göre Müslümanların kabirleri Medine'deki Baki kabristanı gibi olmalı. Fıkıh âlimleri de sade olmayan kabirleri mekruh görürler.

3. İbâdethâneleri Yıkanlar:

Selefiler yatırların bulunduğu yerlerde, türbe ve dergâhlarda ibadeti, kurban kesmeyi ve sadaka vermeyi de caiz görmezler. Çünkü bu yerlerin herhangi bir yerden farklılığı ve fazileti yoktur. Muhammed b. Abdülvehhab'ın görüşlerini benimseyen Suûdîler de Mekke ve Medine'deki ziyaret yerlerini yıkmışlardır. Birgivi'nin ve Kadızâdelilerin görüşleri de böyledir. Bu sebeple bunlara "Hüddâmü'l-Meâbid", yani ibadethaneleri yıkanlar adı verilmiştir.

Sûfi, şeyh ve derviş olmayan pek çok mümin ziyaret yerlerine (mezar) gider, dua eder, yatırı vesile edinerek Allah'tan yardım ister, ama buna en fazla önem veren ve bunu savunan mutasavvıflar, tarikat ehli ve özellikle Şi'ilerdir. Sûfiler gibi Şi'iler de Atebât-ı mukaddese ve Atebât-ı âliye dedikleri ziyaretgâhlara kudsiyet atfederler.¹²

4. Sûfilerin tamamı, bir tür dinî musikî anlamına gelen semaa ve ilahîlere, özellikle zikir meclislerinde önem verirler. Dindışı (profan) musikiye

¹¹ İbn Teymiyye, et-Teveşşül ve'l-vesile, Kahire, 1374, s. 17, 23.

¹² İbn Kayyım, İğâsetu'l-lehfân, Kahire 1961, I, 201-242.

nisbeten ılımlı yaklaşan selefler sûfîlerin semâna (deverân, raks) karşıdır- lar.¹³ Semanın bir ibadet olmadığını söylerler.

5. Selefler, sûfîlerin şâthiyelerine saçma, hezeyan, zirva (tammât, türrehât) der ve reddederler. Hallâc'ın Ene'l-hak demesini küfür sayarlar. Ene'l-hak sözünün fenânın ve tevhidin en yüksek seviyesi sayılmasını abes ve anlamsız görürler. Bununla beraber Ebu'l-Vefâ ibn Akil (ölm.513/1119) ve Abdullah Ensarî gibi bu konuda daha ılımlı görüşlere sahip selefler de vardır.

6. Riyâzet, Mücâhede, Halvet, Erbaîn, Çile:

Selefler, mutasavvıfların riyâzet ve mücâhede, yani çile/erbaîn, nefse hâkim olmak için çileli bir hayat yaşama, bazı tekkelerde ve zaviyelerden inşa edilen küçük, daracık ve karanlık hücrelerde (çilehane) kırk günü kendini ibadete verme ve bunun sonunda nefsi terbiye edip manevî bir temizliğe erme usullerini bid'at ve dalalet olarak görür ve reddederler. Onlara göre tasavvuftaki çileli hayat şeriata aykırı olduğu gibi akla ve fitrata da muhaliftir.

7. Şehye kayıtsız ve şartsız teslim olmak ve onu körü körüne taklît etmek. Selefler, tasavvuf kitaplarında geçen (tasavvuf itirazı terk etmektir) (şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır), (şeyhine niçin diyen mürid iflah bulmaz), (mürid şeyhini âmâ birini uçurumun kenarında yeden kişiyi izlediği gibi izlemeli), (şeyhin önünde mürid gassalın önündeki cenaze gibi olmalı) (mürid şeyhin hatasını kendi isabetli görüşüne tercih etmelidir) gibi ifadeleri bahis konusu ederek mutasavvıflara yüklenirler. Bu ifadelerin şeriata da akla da aykırı olduğunu ısrarla söylerler.

8. Selefler, mutasavvıfların Ricâlu'l-gayb/gaybe-renler, üçler, yediler, kırklar, kutub ve gavs konusundaki inançlarını batıl ve hurafe sayıp reddederler. (Hükümetl-i sofîye)

9. Cihad, Emr Bi'l-Ma'ruf Nehy Ani'l-Münker:

Tebliğ ve davet konusunda da Selefler, sûfîleri eleştirirler. Onlara göre mutasavvıflar cihaddan, daha çok nefis mücadelesini anlamışlar, en büyük

¹³ İbn Teymiyye, Mecmuatü'r-resaili'l-kübrâ, Beyrut 1972, II, 293. İbn Kayyım'a göre ibadethane haline getirilen türbelerin ve ziyaretgâhların yıkılmaları icap eder. İbn Kayyım, İğâsetu'l-lehfân, Kahire 1961, I, s. 242-285; İbn Kayyım, Medaricu's-sâlikîn, Beyrut 1983, I, 516-542.

düşman olarak nefsi gördüklerinden¹⁴ nefse karşı savaşmayı büyük, cephede kâfirlere karşı savaşmayı küçük cihad olarak görmüşlerdir. Selefler'e göre; mutasavvıflar açıklıkla bedenlerini zayıflatarak, evlenmeyerek de Müslüman nüfusun azalmasına sebep olarak savaş imkân ve kabiliyetlerini zayıflatmışlardır. Bazen Müslim-gayr-i Müslim farkı gözetmemeleri Müslüman toplumdaki cihad ruhunu ve hevesini söndürmüştür.

10. Selefler, mutasavvıfların bazı menkıbelerini ve kerametlerini, kehanet ve falcılık derecesine varan gelecekle ilgili olarak verdikleri bir kısım haberleri akla ve şeriata aykırı görür ve reddederler. Bununla beraber Selefler keşfi de kerameti de esas itibariyle kabul ederler.

11. Selefler bazen mutasavvıfları zâlim ve zorba sultanların, devlet adamlarının, emperyalistler ve diktatörlerin işbirlikçileri olarak görmüşler, onlar tarafından kullanıldıklarını söylemişlerdir. Moğol istilasında, Haçlı seferleri sırasında ve Müslüman ülkelerin sömürgeleştirilmeleri dönemlerinde bunun örnekleri görülmüştür.

XX. asrın ikinci yarısında petrodolarlarla zenginleşen Arap Yarımadası'ndaki selefler pek çok vakıf ve dernek kurarak topladıkları paralarla Afrika başta olmak üzere çeşitli ülkelerde İslâm'ı tebliğ ve halkı İslâm'a davet faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bunların en meşhuru Râbitatu'l-âlemi'l-İslâmî idi. Medine'deki İslâm Üniversitesi, Mekke'deki el-Kurâ Üniversitesi ve Riyad'daki Muhammed b. Abdülvehhab Üniversitesi de Selefliği yaymak için pek çok Müslüman diyarından gelen talebeleri almış, bunların maddî ihtiyaçlarını karşılamış, selef akidesi üzerine yetiştirip ülkelerine göndermişti. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin (SSCB) ortadan kalkmasından sonra selef mezhebi Balkanlar'da, Kafkasya'da, Kazan'da ve Orta Asya'da yayılmaya başlamıştı. Bu bölgelerde Selefler tarikat mensuplarıyla çatışmakla kalma-

¹⁴ Bk. Aclunî, I, S. 143. Selefler şöyle bir karşılaştırma yaparlar. Haçlılar Kudüs'ü işgal ettikten sonra Gazali 12 sene daha yaşadığı halde eserlerinde bu işgalden bahsetmedi. Buna karşı İbn Teymiyye Şam civarında Moğollarla karşı verilen ve kazanılan savaşa katıldı. Abdülkadir Cezâîrî ve Şeyh/İmam Şamil gibi sufi eğilimli, büyük komutanların XIX. Yüzyılda verdikleri mücadeleyi burada hatırlatmak gerekir. Senûsîler de hem sûfi hem de selefidirler.

mışlar, Hanefi-Mâtürîdî din gelenekleriyle de ihtilâfa düşmüşlerdir. Zira Selefiler, en hoşgörölü bakışla bile tarikat mensuplarını, dervişleri ve meşayihî dalalet ve bid'at ehli olarak görürler. Onları müşrik ve kâfir olarak görmeleri de nadir görölen hususlardan değildi.

2012'de başlayan Arap Baharı'nda özellikle Mısır'daki Selefiler mücadeleyi ve cihadı bir yana bırakarak ABD ve AB'nin etkisinde bulunan Körfez ölkelerinin telkinleri istikametinde hareket etmişlerdir.

Her şeye rağmen Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat çerçevesinde görölmeleri gereken Selefilerin İşlâm toplumlarına olan olumlu katkılarının göz ardı edilmemesi, bunların içinde mutedil, makul, hoşgörölü, bilgili, deneyimli şahsiyetlerin bulunduğunun da bilinmesi lazımdır.

Aslında en yegâne ihtilâf selefîlerle selefi olmayanlar veya selefîlerle sûfîler arasındaki ihtilâf değildir. Selefi olmayan Sünnîlerle sûfîlerin kendi aralarında da pek çok fay hatları ve ihtilâf noktaları mevcuttur. Selefiler de homojen bir mezhep değildir. Onlar da çeşitli gruplara bölünmüşlerdir, aralarındaki ihtilâflar da az değildir.

10. Selefiler ilhamı ve kerameti kabul eder, bunu savunur ve İşlâm'ın bir esası olarak görürler. Bu hususu bilhassa İbn Teymiyye'de ve İbn Kayyım'da açık olarak görmek mümkündür.¹⁵ Fakat bir kerametın veya keşf ile hâsil olan bilginin makbul olması için bunun Kur'ân ve sahih hadislere muhalif olmaması gerekir. Sûfîlerin menakıb kitaplarındaki keramet ve keşiflerin önemli bir kısmı bu ölçüye uymaz, onlar hayal ürünü bir takım hurafelerden ibarettir.

Sühreverdi Halebî (ölm.578/1191) zındık olduğu gerekçesiyle idam edilmişti. Selefiler, Gazzâlî'nin *Mişkâtu'l-envar, el-Madnûn el-kebir, el-Madnûn es-sağir* (Kahire 1309) ve *Mearicu'l-Kuds* gibi eserlerindeki bilgileri felsefi bilgiler olarak kabul eder ver reddederler. Onlara göre Gazzâlî'yi İbn Sina'nın *eş-şifa* isimli eseri hasta etmiştir.¹⁶ Selefiler İbn Arabî, İbn Berrecân

¹⁵ İbn Teymiyye, el-Furkan beyne evliyai'r-Rahman ve'ş-şeytan, Kahire, 1378, 31-34, 73-88.

¹⁶ İbn Teymiyye, en-Nübüvvât, s. 114-218.

(ölm.536/1142), İbn Seb'in (ölm.669/1279), eş-Şufterî (ölm.668/1269), İbn Dehhâk (ölm.661/1214) İbn Kasî, İbn Sudkîn, Abdülkerim Cîlî, İbn Fâriz, Sadreddin Konevî gibi vahdet-i vücud ehli ve taraftarı mutasavvıfları mülhid ve zındık saymışlardır. İbnü'l-Cevzî (ölm.597/1200) *Telbisu iblis*'te (*Nakdu'l-ilm ve'l-ulemâ*'da) ve diğer eserlerinde VI/XII asra kadar olan tasavvufu ve mutasavvıfları eleştirmiştir. Başta İbn Teymiyye (ölm.728/1328) ve talebesi ve izleyicisi İbn Kayyım olmak üzere Alaaddin Buhârî (ölm.841/1437), Bikâî (ölm.885/1480) ve Ali Kârî (ölm.1014/1650) gibi tasavvuf tenkitçileri eleştirilerini vahdet-i vücud ehli, özellikle de İbn Arabî üzerinde yoğunlaştırmışlardır.¹⁷

İmam Rabbanî (ölm.1034/1624) öncesi Nakşibendiye meşahiyi de dâhil olmak üzere vahdet-i vücud fikrinin geniş ölçüde bütün tarikat ehli arasında yayılması ve kabul görmesi sonraki seleflerin mutasavvıfları ve tarikat mensuplarını İslâm dışı bir hareket olarak görmelerini kolaylaştırmıştır. Bu gün selef ile sûfiler arasında gördüğümüz ihtilâfın ve çatışma noktalarının böyle bir tarihi mahiyeti mevcuttur.

¹⁷ Bkz. Buhârî, *Vahdetu'l-vücud*, İst. 1294, Ali Kari, *Vahdet-i Vücud*, İstanbul, 1294, s. 52-116; Bikâî, *Tenbihu'l-gabî ile tekfirî İbn Arabî*, Kahire 1980, Bikâî, *Tahziru'l-ibâd*, Kahire 1980. Abdurrahman Vekil, *Mesrau't-tasavvuf* adıyla yayımlanmış ve eleştirilerinin dozunu artırmıştır. İsmail Fenni (Ertuğrul) bütün bu eleştirileri *Vahdet-i Vücud ve Muhyiddin İbn Arabî'yi savunmuştur*.

KAYNAKLAR

- İbnu'l-Cevzî, *Telbisu iblis (Nakdu'l-ilm ve'l-ulema)*, Kahire 1368.
- İbn Haldun, *Şifau's-sâil fi tehzibi'l-mesâil*, Ankara 1958; *Mukaddime*, Tunus 1984
- Et-Tahavî, Ebû Ca'fer, *el-Akidetu't-Tahaviyye*, Beyrut 1978.
- Kelabazi, *et-Taarruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, Kahire 1960.
- Serrâc, Ebû Nasr et-Tûsî, *el-Luma*, Kahire 1960.
- Gazzâlî, *İlcamu'l-avâm an ilmi'l-keîâm*, Kahire 1309; *el-Madnûn el-kebîr, el-Madnûn es-sağîr*, Kahire 1309; *İhyau ulûmi'd-dîn*, Kahire 1939.
- İbn Teymiyye, *et-Tuhfetu'l-İrakiyye fi'lâmali'l-kalbiyye*, (Mecmûatu'r-risaleti'l-muniriyye), Kahire IV, I-165; *Risale fi ilmi'l-batın ve'z-zahir* (aynı mecmua içinde), I, 229-252; *Mecmuatu'r-resail ve'l-mesail*, Beyrut 1983; *Mecmûatu'r-reasili'l-kübrâ*, Beyrut 1972; *el-Furkân beyne evliyai'r-Rahman ve's-şeytan*, Kahire 1387; *en-Nübüvvât*, Matbaatu'l-Feyyâz, 2005; *et-Teveşşül ve'l-vesile*, Kahire 1374.
- İbn Kayyım, *İğâsetu'l-lehfân*, Kahire 1961; *Medâricu's-sâlikîn*, Beyrut 1983; *İctimau'l-cuyuşî'l-İslâmiyye alâ azvi'l-muattıla ve'l-cehmiyye*, Kahire, tarihsiz.
- Alaaddin Buhârî, *Vahdetu'l-vücut*, İstanbul 1294.
- Bikâî, *Tenbihu'l-gabi alâ tekfiri İbn Arabî ve tahziru'l-ibâd min ehli'l-ilhâd*, Kahire 1980.
- Ali Karî, *Vahdetu'l-vücut*, İstanbul 1294.
- İsmail Fenni Ertuğrul, *Vahdet-i Vücut ve İbn Arabî*, İstanbul 1928.
- Mehmet Ali Aynî, *Şeyh-i Ekber'i niçin Severim*, İstanbul 1327.
- Abdülkadir Mahmud, *Felsefetu's-sûfiyye*, Kahire 1966.
- İhsan İlahi Zâhir, *et-Tasavvuf, el-menşe ve'l-masadır*, Lahor 1986.

Abdurrahman Abdülhalik, *el-Fikru's-sûfi fi da'vil-kitab ve's-sünneh*, Kuveyt 1984.

Abdurrahman Vekil, *Hazihi's-Sûfiyye*, Beyrut 1979

Muhammed, F. Ş, *et-Tasavvuf beyne'l-hak ve'l-halk* 1970.

Et-Tablavî, M. S. *et-Tasavvuf fi Tüürasi İbn Teymiyye*, Kahire 1984.